

INVESTITSIYALARNING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

Omonova Nafisa Qahramon qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlashi instituti

Agrobiznes va investitsion faoliyat ta'lim yo'nalishi

ANNOTATSIYA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning ahamiyati juda muhim hisoblanadi. Ushbu maqola orqali milliy iqtisodiyotimizni rivojlantirishda investitsiyalarning tutgan o'rni, xorijiy investitsiyalarning ahamiyati, mamlakatga kiritilayotgan kapital riskiga ta'sir etuvchi omillar hamda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning jadvallar asosidagi tahlillari yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kapital, samaradorlik, investor, real investitsiya, korporativ, nou-xou yangiliklar, kredit, risk

Investitsiya — foyda (daromad) olish yoki ijtimoiy samaraga erishish maqsadida, davlat, xuquqiy va jismoniy shaxslar (investorlar) tomonidan cheklangan imkoniyatlardan samarali foydalanib, cheklanmagan extiyojni qondirish uchun iqtisodiyotning turli sohalariga ma'lum muddatga sarflangan barcha turdagi boyliklar hisoblanadi.

Pulning vaqt (zamon)ga bog'liq qiymati nazariyasiga ko'ra, investitsiya kelajakda foyda olish maqsadida mablag'lar qo'yishdir. Investitsiya kapitalni muayyan muddatga band qilib undan sarmoya olishni bildiradi. Bundan asosiy maqsad kapital qiymatini saqlab qolish yoki bo'lmasa kapital qiymatini ma'lum vaqt mobaynida o'stirib borishdir. Iqtisodiy mazmuni jihatdan investitsiya turli faoliyatlarga safarbar etilgan moddiy, nomoddiy boyliklar va ularga bo'lgan huquqlarni aks ettiradi. Investitsiya sifatida pul, qimmatli qog'ozlar (aksiya, obligatsiya, sertifikat, veksel), yer, bino, inshoot kabi boyliklar, intellektual mulk bo'lgan ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va boshqalar ishlatiladi. Investitsiya loyihalariga mablag' qo'yuvchilar — investorlar davlat, kompaniya, korxonalar, chet ellik fuqarolar, aholi va boshqalar bo'lishi mumkin.

Kiritilayotgan investitsiyalar (mulk, pul, qimmat baho qog'ozlar, obligatsiyalar va hokazo) – turli xil ko'rinishda muayyan foyda olish yoki har qanday ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun iqtisodiyot ob'ektlari va turli soha faoliyat yo'nalishlariga kiritilishi mumkin. Bundan kelib chiqadiki, investitsiya muhiti mamlakatdagi barcha faoliyat sohalariga ta'sir ko'rsatishini inobatga olgan holda, islohotlar ko'lami turli xil sohalarda ya'ni iqtisodiy, institusional, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligi, suv ta'minoti, energetika, transport, innovatsiya va boshqa yo'nalishlarni qamrab olishi lozim bo'ladi.

<https://conferencea.org>

2022-yil 25-martda ilk bora o'tkazilgan Toshkent Xalqaro investitsiya Forum yakunlari bo'yicha 7,8 mlrd dollarlik aniq shartnomalar va investitsiyaviy bitimlar paketi imzolandi. Shuningdek, qiymati 3,5 milliard dollarlik loyihalarni amalga oshirish bo'yicha dastlabki kelishuvlarga erishildi. Forum doirasida savdo, iqtisod, investitsiyalar, texnika, madaniyat, sport va yoshlar masalalari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi va Saudiya Arabistoni Podshohligi o'rtasidagi Hukumatlararo komissiyasining 5-yig'ilishi, "Sanoat kooperatsiyasi. Yangi imkoniyatlar" O'zbekiston-Xitoy investitsiyaviy forumi, shuningdek, xalqaro moliya institutlari, xorijiy hukumat moliyaviy tashkilotlari rahbarlari va rivojlanish bo'yicha hamkorlar ishtirok etgan O'zbekiston uchun "Mamlakat platformasi" bo'lib o'tdi. Forum ishtirokchilari ikki tomonlama uchrashuv va muzokaralar chog'ida ham faol fikr almashdilar va hamkorlik istiqbollarini muhokama qildilar. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad albatta ishlab chiqarish va fan ta'limni rivojlantirish va davlatning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan y o'nalishlarda turli xil loyihalar va kelishuvlar imzolandi.¹

Mamlakat hududida ichki investorlar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar ichki investitsiyalar hisoblanadi. Foyda olish maqsadida chet el investorlari tomonidan boshqa davlat iqtisodiyotiga qo'yiladigan investitsiyalar tashqi investitsiyalar deyiladi

Milliy iqtisodiyotimizni tubdan rivojlantirish va ishlab chiqarishda innovatsiyalarni joriy etish hamda mamlakatimiz iqtisodiyotida makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini ta'minlashda investitsiyalar, shu jumladan, xorijiy investitsiyalar muhim o'rin tutadi. Investitsiyalarga e'tiborning kuchayishi bugungi kunga kelib, mamlakatimizdagi investision faoliyat rivojlantirilishiga olib keldi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan ma'lumki, xorij kapitali, xususan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish investitsiyalashda eng samarali vosita hisoblanadi. Aynan xorijiy investitsiyalar mamlakatda iqtisodiy va texnologik jarayonini harakatlantiruvchi omili bo'lib xizmat qiladi.

Demak, xorijiy investitsiyalar — samaraga erishish maqsadida mutloq boshqa davlat iqtisodiyotining, tadbirkorlik va boshqa soha faoliyatlarini rivojlantirish uchun safarbar etish, chet el investorlari tomonidan yuqori darajada daromad olishni ko'zda tutadigan barcha mulkiy, moliyaviy, intellektual boyliklaridir. Chet el investitsiyalari ichki investitsiyalardan farqli holda tashqi moliyalashtirish manbaiga kiradi. Ular milliy iqtisodiyotga chetdan, ularning kelishini rag'batlantirgan holda jalb qilinadi. Lekin chet el kapitalini jalb qilishning hamma shakllari ham moliyalashtirishning tashqi manbai bõlmasligi mumkin. Bu birinchi navbatda foiz to'lovlari bilan qaytarishni talab etadigan kreditlar va qarzlarga taaluqli. Chunki, chet el kreditlari va xalqaro moliya institutlari qarzlari ma'lum vaqt o'tgach asosiy qarz bilan birga belgilangan foizlarining qaytarilishini talab etadi. Chetdan jalb etiladigan xorijiy

¹ <https://uzreport.news/economy/toshkent-xalqaro-investitsiya-forumida-7-8-mlrd-dollarlik>

<https://conferencea.org>

investitsiyalar bilan chet eldan kiritiladigan kreditlarning o'ziga xos farqlari mavjuddir. Bu borada xorijiy investitsiyalar risklar doirasi bilan chet el kreditlari risklari kengligi farqlanadi. Xorijiy investitsiyalar maqsadiga qarab to'g'ridan-to'g'ri va portfel investitsiyalarga bo'linadi. Bugungi kunda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga jahon iqtisodiyotida talab, taklifga nisbatan yuqori bo'lib, bu investitsiyalar orqali ishlab chiqarishni zamonaviy ilg'or uskuna, texnologiya bilan qurollantirish, "nou-xau" va malakali ishchi kuchiga ega bo'lish, chet el tajribasini o'rganish kabilarga imkoniyat yaratiladi.²

Investor bu o'z kapitalining xavfsizligini ta'minlash masalalariga, birinchi navbatda, e'tiborini qaratadi. Shundan keyin, u o'z kapitalidan foyda olishning qanchalik samaradorligi haqida o'ylab ko'radi. Demak, investitsiya investor shun day shart ekanki, unda investor yoki bu mamlakatga kiritayotgan Kapitalning riski haqida o'ylab ko'radi. Buning uchun u kapital riskiga ta'sir etuvchi quyidagi omillarni e'tiborga oladi:

- mamlakat ichkarisidagi siyosiy barqarorlik;
- mintaqadagi yaqin qo'shnichilik munosabatlari;
- hukumatning munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan qonun-qoidalarining mukammallik darajasi shular jumlasidan.

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati katta bo'lib, u quyidagilar bilan izohlanadi:

Birinchi, ishlab chiqarishga zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etib, eksportga mo'ljallangan mahsulotlarni ishlab chiqarishni rivojlantiradi;

Ikkinchi, import o'rni bosuvchi tovar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish va buning uchun xorijiy investitsiyalarni iqtisodiyotning ustivor sohalariga yo'naltirish va pirovardida aholining me'yordagi turmush darajasini ta'minlash imkonini yaratadi;

Uchinchi, kichik biznesni, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini jadallashtirish orqali o'sib borayotgan aholini ish joylari bilan ta'minlaydi;

To'rtinchi, korxonalarining eskirgan ishlab chiqarish quvvatlarini, moddiy texnik bazasini yangilaydi va texnik qayta qurollantiradi;

Beshinchi, tabiiy resurslarni qayta ishlovchi korxonalarini barpo etishga ko'maklashadi, davlat byudjetiga soliq tushumining kelib tushishi ko'payadi. Xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotga keng miqyosda jalb etish o'tish davrining strategik va joriy vazifalarini hal etish zaruriyati bilan bog'liq. Ushbu vazifalarni bajarish natijasida o'tgan yillarda investitsiyalarning o'sishi jadallashdi.

Investitsiya salohiyati makroiqtisodiy xususiyatlar, hududning ishlab chiqarish omillari bilan to'yinganligi, aholiuing xaridorgir talablari va boshqalarni hisobga oladi. Investitsiya riski

² https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xorijiy_investitsiya

<https://conferencea.org>

darajasining yuqoriligi investitsiya va undan keladigan daromadni yo'qotish ehtimolini ko'rsatadi. Oxir-oqibat, investitsiya faolligi uning investitsiyaviy jozibadorligiga bog'liq. Investitsiya faolligi - asosiy kapitalga qo'yilgan investitsiya ko'rinishidagi investitsiya faoliyatining real (haqiqiy) rivojlanishida namoyon bo'ladi.

Quyidagi jadvalda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar (o'sish sur'ati % da xududlar kesimi bo'yicha) ko'rishimiz mumkin.³

Hududlar	2020y 1-ch	2020y 2-ch	2020y 3-ch	2020y 4-4- ch	2021y 1-ch	2021y 2-ch	2021y 3-ch	2021y 4-ch	2022y 1-ch
O'zbekiston respublikasi	104.6	90.6	93.2	95.6	96.5	105.9	105.0	105.2	126.3
Qoraqalpog'iston respublikasi	58.3	51.5	62.8	69.9	99.6	100.8	100.6	102.1	105.7
Andijon	125.6	94.0	86.6	110.6	138.2	98.6	111.5	115.3	153.6
Buxoro ⁴	88.5	83.1	120.3	104.7	151.6	150.1	125.1	136.4	224.6
Jizzax	262.1	161.3	143.6	147.4	103.2	114.0	98.2	104.0	103.7
Qashqadaryo	82.9	90.0	89.9	76.5	52.7	61.7	67.9	72.7	121.5
Navoiy	71.6	72.7	81.3	77.1	73.4	91.9	84.7	93.4	109.3
Namangan	79.1	84.1	79.6	88.0	93.1	91.6	102.9	102.9	118.5
Samarqand	171.8	120.9	117.5	128.8	141.1	109.3	119.4	112.0	133.7
Surxondaryo	109.4	92.7	85.3	77.4	97.2	126.2	124.2	103.2	128.6
Sirdaryo	156.2	93.0	111.5	111.2	108.5	156.1	100.4	116.4	227.4
Toshkent	107.4	92.4	99.9	92.2	122.6	116.2	117.8	119.1	104.5
Farg'ona	140.6	93.8	102.4	113.5	108.2	112.7	103.1	108.2	125.5
Xorazm	163.1	85.7	86.8	92.7	102.0	141.0	135.2	144.2	133.2

Yuqoridagi jadvalda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar o'sish sur'ati 2020-yil hisobida 262.1%lik miqdor bilan Jizzax, 2021-yil hisobida 156.1%lik miqdor bilan Sirdaryo, 2022-yil 1-choragi hisobida Sirdaryo viloyatlari yuqori natijalarga erishilganligini ko'rishimiz mumkin.

Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar o'sish sur'ati past bo'lgan hududlar 2020-yil 51.3%lik miqdor bilan Qoraqalpog'iston respublikasi, 2021-yil hisobida 52.7%lik miqdorda Qashqadaryo, 2022-yil hisobida 103.7%lik miqdor bilan Jizzax viloyatiga to'g'ri kelmoqda. Shuningdek, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar o'sish sur'ati umumiy davlat hisobida o'sish sur'ati yuqori ko'rsatkichi 2020-yil 1-choragida 104.6%, 2021-yil hisobida 2-choragida 105.9%, 2022-yil hisobida 126.3%ni tashkil etmoqda. Bu ma'lumotlardan shuni anglashimiz mumkinki Jizzax, Samarqand va Sirdaryo viloyatlarida o'sish sur'atlari

³ Davlat Statistika Qo'mitasi ma'lumotlari asosida olindi

<https://conferencea.org>

rivojlanish borasida yuqori natijaga erishayotganligi investitsiya salohiyatining oshib borayotganligini aks ettiradi

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, yurtimizda keng ko‘lamda olib borilayotgan ushbu islohotlar zamirida yurtimizga xorijiy davlatlarda investorlar jalb qilish negizida turli davlatlar ish tajribasini o‘rganish va ular qo‘llaydigan nou-xau usullar, zamonaviy texnika jihozlarini olib kelib o‘zimizda mahalliyashtirish asnosida mamlakatimizda ham turli sohalarni rivojlantirish va yuqori naflilikka erishilishi ko‘zda tutilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Investitsiya>
2. <https://uzreport.news/economy/toshkent-xalqaro-investitsiya-forumida-7-8-mlrd-dollarlik>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida” Qonuni, 25.12.2019 yildagi O‘RQ-598-son
4. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xorijiy_investitsiya
5. <https://www.stat.uz/uz/>
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/xorijiy-investitsiyalarning-milliy-iqtisodiyotini-rivojlantirishda-tutgan-o-rni-va-ahamiyati>.